

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/12/nemeth-tibor-az-ir-nyelv-mint-a-nemzeti-megmaradas-zaloga-10-03-15/>

Németh Tibor

Az ír nyelv, mint a nemzeti megmaradás záloga

Az államnak és a közösségnek is megvan a maga feladata, végső soron azonban a közösség tagjai fogják megmenteni a nyelvet, nem más.¹

Az őslakos nyelvek iránti érdeklődés az elmúlt néhány évtizedben jelentősen megnövekedett. Bár a világ lakosságának több mint fele a ma élő hétezernél is több nyelv közül mindössze huszonnégyet használ, nagyjából kétezret pedig alig néhány száz ismer,² a nyelvi sokféleség fokozatos megszűnésében is megmutatkozó globalizációs hatások ellenpontjaképp nyelvmegőrző programok születtek a világ számos pontján. Miután bizonyítást nyert, hogy egy nyelv újra élesztése nem csupán ábránd – az írott héberből alig néhány évtized alatt egy állam hivatalos nyelve lett, melyet milliók beszélnek – ma úgy látszik, bármely nyelv újra tanítása lehetséges, ennek módszertana is kidolgozott.³ Ebben a cikkben az ír nyelv sorsával és mai írországi helyzetével foglalkozunk.

Az első kelta törzsek három évezreddel ezelőtt telepedtek le az ír szigeten. A törzsi csoportok sokáig folyamatos háborúskodásban álltak egymással, majd a XI. században a kiskirályságok egyesítésével (Brian Bóruma, 1005) a szigetlakók megtették az első lépést egy központosított monarchia felé vezető úton.⁴ A politikai stabilitás megszerzését követő gyors gazdasági és kulturális fejlődést másfél évszázad múltán megakasztotta a normann hódítás: az angol király (II. Henrik) a pápától kért segítséget és kapott felkérést, hogy az írek szigetén „*meghonosítsa a törvény uralmát és kigyomlálja annak népe között a bűn burjánját*” és „*megismertesse ezt a faragatlan és tudatlan népet a keresztény vallás igazságaival*”.⁵

Mivel az ír szigetre francia normannokból, angolokból, walesiekből, skótokból és flamandokból toborzott, különböző nyelvet beszélő katonákból álló csapatokat küldtek Britanniából (1169-től kezdve),⁶ még a sorozatos betelepítések ellenére is többször előfordult a következő évszázadokban, hogy a hódítók vették föl a helyiek szokásait és tértek át nyelvükre. Ez a gyakorlat sértette a britek gyarmatosító érdekeit, hiszen ők az íreket anyanyelvük használatától eltéríteni és angolra szoktatni igyekeztek – ehhez a jogrendszer és az oktatási intézményeket használták fegyverként. Az angolul beszélők anyanyelvvesztését megfékezni törekvő első törvény (Statutes of Kilkenny – 1366) már az írek anyanyelvhasználat jogait is szabályozta: „*Ha bármely angol vagy az angolok között élő ír az ír nyelvet használja e rendelkezés ellenében, földjei és birtokai – ha vannak – büntetésül koboztassanak el és hűbérura birtokába jussanak.*”⁷

Amikor a britek teljes irányításuk alá vonták az ír szigetet (1541), minden egyházmegyében ingyenes angol nyelvű iskolákat hoztak létre, amelyekben tanári állást csak angol személy kaphatott.⁸ Néhány évtizeddel az után, hogy Cromwell hadai megsemmisítő vereséget mértek a brit uralom ellen lázadó írekre (a lakosság egyharmada meghalt) (1651),⁹ újra megerősítették annak tilalmát, hogy írek külföldön tanuljanak, odahaza tanítsanak, vagy saját iskolát alapítsanak (1695).¹⁰

A XIX. századra – Írország 1801-ben lett az Egyesült Királyság része – királyhű britek Írországra történő folyamatos betelepítése következtében az őslakosok a leggyengébb

Németh Tibor: Az ír nyelv, mint a nemzeti megmaradás záloga

minőségű földterületekre szorultak vissza és bérlőkké vagy földmunkásokká lettek saját hazájukban. Ekkor a négy és félmillió lakosú szigeten még mindig nyolcszáz ezer egynyelvű ír lakos élt és legalább kétszer ennyi olyan személy, aki bár tudott angolul, szívesebben beszélt írül.¹¹ Az angol nemzeti alapfokú iskolahálózat megalapítása után (1831) az egész országban továbbra is kizárólag angol nyelven lehetett tanulni és tanítani – az ír használata minden iskolafokon tilos volt. Az iskolák angol értékrendet követtek, melyet az állítólag minden iskolában kifüggesztett versike kifejezően foglal össze:¹²

*Köszönöm a jóságot és a kegyelmet,
Amely születésemkor reám mosolygott,
S ezekben a keresztény napokban engem,
Oly gyermekké tett, aki angol és boldog.*

A britek írekkel szemben alkalmazott hagyományosan kíméletlen gyarmati politikája, a pusztító éhínségek, járványok és kivándorlások következtében a XIX. század végére a lakosság 85%-a csak angolul tudott, az írül beszélők száma hétszáz ezer alá csökkent (680 000), a tíz év alatti gyermekeknek pedig mindössze 3,5%-a beszélt írül.¹³

A nemzeti önrendelkezés kivívására, az ír kultúra népszerűsítésére és az ír nyelv újbóli elterjesztésére irányuló követeléseket a XIX. század végén született kelta művészeti újjászületési mozgalom (Celtic Revival)¹⁴ és a Gael Liga (Conradh na Gaeilge)¹⁵ karolta fel: az Európában ekkoriban virágzó új nacionalizmus ihlette kelta reneszánsz erőfeszítéseinek eredményeként az 1910-es évek derekára már háromezer képzett nyelvtanár oktatta az immár – 1909-től – minden iskolában kötelező ír nyelvet.¹⁶

A hét és fél évszázados brit iga alól 1922-ben felszabadult fiatal Ír Köztársaságban az angolon kívül az ír is hivatalos nyelv lett (1937-ben ez lett Írország első számú hivatalos nyelve, az angol a második helyre szorult vissza). A Köztársaság az ír nyelv védelmét célzó politikája három pilléren nyugodott: *„Egyrészt megtartani az ír nyelv használatát azokon a területeken, ahol továbbra is mindennapos használatban van (ezeket Gaeltacht-területeknek nevezik – NT), másrészt általánosan használt nyelvvé tenni az országnak azokon a területein, ahol már nem beszélnek, illetve kialakítani a megfelelő infrastruktúrát ahhoz, hogy ott, ahol mindennapos használatban van, megőrizzük, az ország többi részein pedig visszaállítsuk használatát.”*¹⁷

Azok a körzetek, ahol jelentős számban éltek az ír nyelvet még napi szinten használók, rendszeres állami támogatásban részesültek, mivel azt tervezték, hogy az ír nyelv ezekről a területekről az ország összes többi részére is elterjed majd. Az ír nyelv tanulása az ország minden iskolájában kötelező lett – 1928-tól az általános iskolai tanulmányokat lezáró vizsga, 1934-től az érettségi minden jelölt számára kötelező eleme.¹⁸

Az ír nyelv közoktatásba való bevezetését nem fogadta általános lelkesedés, mert a szülők nem támogatták, hogy a gyerekeik azt a nyelvet tanulják, amely az elmaradottság és a szegénység jelképe országszerte. Bár az egymást követő nemzeti kormányok sokat tettek az ír nyelv elterjesztéséért az országban – többek között kidolgozták standardizált változatát (1945) – a ráfordítások a második világháború végéig nem hozták meg a kívánt eredményt: egy negyedszázad alatt az írül beszélők száma még három százalékkal sem nőtt (18,3%-ról csupán 21,2%-ra).¹⁹

Az 1950-es években a Gaeltacht-körzetek határait újra jelölték, az itt élők gazdasági körülményeinek javításával megbízott kormány szervet hoztak létre (Gaeltarra Éireann) és az ír nyelv védelmét segítő bizottság (Commission on the Restoration of the Irish Language – 1958) kezdte meg munkáját. Mivel azonban az ír nyelv oktatásának kötelező jellegét megint eltörölték az országban (1959), a társadalom anyanyelvéhez fűződő viszonya olyan gyorsan

Németh Tibor: Az ír nyelv, mint a nemzeti megmaradás záloga

változott meg, hogy másfél évtizeden belül az érettségien (1973) és a közalkalmazotti alapvizsgán is megszüntették az ír nyelvi számonkérést (1974).²⁰ Az 1980-as évekre az ír nyelv a modern ír társadalom kihívásainak megoldására egyre inkább alkalmatlannak tűnt, az anyanyelvi beszélők száma folyamatosan csökkent és az évezred végére úgy látszott, hogy az angol végérvényesen kiszorította Írországból az ír nyelvet: „Csak egy szokatlanul független személy fogja megkísérelni, hogy jogi ügyeit ír nyelven intézze...(A)ki ír nyelven szeretne hozzáférni az alapvető joganyagokhoz, nagy valószínűséggel tisztában lesz azzal, hogy kellemetlen helyzetbe hozza az ügyintézőt..., és...sokkal gyorsabban és hatékonyabban elintézheti ügyét, ha az angol nyelvhez folyamodik. Csak azt tudom mondani, hogy ez a helyzet sérti az Alkotmány betűjét és szellemét.”(2001)²¹

Az új évezred azonban jelentős változásokat hozott – az ír nyelv az ír nyelvű tévécsatorna (TG4) létrehozása (1996), a kisebbségi nyelvi jogokról szóló törvény elfogadása (2003) és az ír nyelvnek az Európai Unió hivatalos munkanyelvként való elfogadása (2007) óta egyre népszerűbb és 2010-ben az ír kormány meghirdette a következő húsz évre tervezett nyelvtanítói stratégiáját (20-year strategy for the Irish language).²² A fő cél az, hogy az ír nyelv 2030-ra nagy szerephez jusson a Köztársaság polgárainak életében: „Amellett, hogy a Gaeltacht-területek nyelvi identitását megőrizzük... olyan kétnyelvű társadalmat kívánunk létrehozni, amelyben a lehető legtöbb ember lesz képes arra, hogy egyforma könnyedséggel tudja kifejezni magát írül és angolul is.”²³

A kormányprogram fő célkitűzése, hogy 2030-ra az írül beszélők számát két millióra, a nyelvet az oktatási rendszeren kívül is naponta használók számát negyedmillióra, a Gaeltacht-területeken²⁴ élő írül beszélő lakosság számarányát negyedével növeljék az országban. A kormányprogram további tizenhárom célkitűzést fogalmazott meg:

1. az ír nyelv az Alkotmányban és a törvényekben meghatározott különleges helyzetét megtartani;
2. az ír nyelv minél szélesebb körű használatát további törvényekkel segíteni;
3. a Gaeltacht-területeken élő ír nyelvet használó családokat segíteni abban, hogy az ír nyelvet a következő nemzedék elsajátíthassa;
4. a Gaeltacht-körzetekben élőket folyamatosan támogatni;
5. az ír nyelv közösségteremtő erejének fontosságára felhívni a lakosság figyelmét. (Az ír nyelv továbbra is kötelező iskolai tantárgy lesz az első osztálytól érettségiig, a tanterv a szóbeli és írásbeli kompetenciák fejlesztésére egyaránt gondot fordít. Fontos az ír nyelvet oktató tanárok folyamatos szakmai képzése és oktatási segédanyagokkal való ellátása.)
6. a tanulmányait ír nyelven folytató gyermekek számára az oktatás színvonalát növelni;
7. az óvodai és az egyetemi ír nyelvű oktatás színvonalát fejlesztő programokat kidolgozni;
8. a brit-ír határon átívelő szervezet (Foras na Gaelige) munkáját folyamatosan támogatni;
9. az ír nyelvű televíziós programokat fejleszteni;
10. az Európai Unió intézményeiben az ír nyelv helyzetét erősíteni;
11. a közösségfejlesztésért, egyenlőségért és a Gaeltacht-körzetek fejlesztésért felelős minisztérium (Department of Community, Equality and Gaeltacht Affairs) az ír nemzeti közösség megerősítése érdekében folytatott küzdelmét segíteni;
12. a rendvédelmi erők kötelékébe tartozó állomány ír nyelvhasználati gyakorlatát támogatni;

Németh Tibor: Az ír nyelv, mint a nemzeti megmaradás záloga

13. az ír nyelv védelméért és elterjesztésért munkálkodó civil szervezeteket folyamatosan támogatni.²⁵

Az Ír Köztársaságban ma minden diáknak kötelező az iskolákban írül tanulnia. A diákok háromféle oktatási programcsomag közül választhatnak: tanulhatnak minden tantárgyat angol nyelven, tanulhatnak minden tantárgyat ír nyelven a Gaeltacht-körzetekben, illetve tanulhatnak minden tantárgyat ír nyelven a Gaeltacht körzeteken kívül elhelyezkedő iskolákban intenzív nyelvi program szerint.

Az angol nyelvű képzésben részt vevőknek az ír nyelvet második nyelvként tanítják. A diákok döntően nagy része gyengén beszél, ír és olvas ír nyelven a legalább másfél ezer ír nyelvóra ellenére, melyen részt vettek. Tízből hét tanulmányait angol nyelven végző diák mégis úgy gondolja, hogy az ír nyelv továbbra is kötelező kell, hogy maradjon az ország iskoláiban, hiszen az a helyi kultúra alapvetően fontos része.²⁶

A Gaeltacht-területeken lévő iskolákba járó diákok (az angolon kívül) minden tantárgyat ír nyelven tanulnak. Amikor rendszeres tanulmányaikat öt-hatéves korban megkezdik, a gyermekek majd fele (46%) egyáltalán nem, vagy nagyon keveset beszél írül, csupán húsz-huszonöt százalékuk beszéli otthon a nyelvet.²⁷ A Gaeltacht-körzetekben lévő iskolák szerepe a kormányprogram meghirdetése óta (2010) sokat változott. Mára nem csupán az a feladatuk, hogy az ír nyelv megtartását támogassák, hanem hogy – mint a helyi kultúra bástyái – helyet adjanak a közösségépítés és az ír nyelv megújítását segítő törekvések számára.²⁸

A Gaeltacht-területeken kívül ír nyelvű oktatási programban részt vevő tanulókat jellemzően intenzív nyelvi programok (immersion program) keretében oktatják. Noha az ő ír nyelvtudásuk szintje messze meghaladja azokét, akik az ír nyelvet hagyományos módon második nyelvként tanulják, ír nyelvi kompetenciáik a lexika, a grammatika, a fonetika, mind a pragmatika területén, literációs képességeik a művelési, a szó- és szövegszinten is messze elmaradnak az anyanyelvűekétől.²⁹ Mivel sokuknak nincs lehetősége megtapasztalni az ír nyelv használhatóságát az iskolarendszeren kívül,³⁰ a tanulók nagy részének nagyon alacsony szintű a motivációja. Ráadásul sok ír nyelvet oktató tanár nem ismeri elég jól a nyelvet ahhoz, hogy jól tudja azt tanítani, és módszertani szempontból is igen sokan képzetlenek közülük.³¹ Részben ez az oka annak, hogy sok tanuló igyekszik kibújni a kötelező ír nyelvi számonkérés alól – sikerrel.³²

Vannak azonban olyan szempontok is, melyek valamelyes bizakodásra szolgáltatnak okot. Az elmúlt két évtizedben soha nem tapasztalt módon változott meg az ír társadalom nyelvi összetétele: százezrek telepedtek le az Ír Köztársaságban. A legutóbbi népszámlálás adatai szerint otthonában több mint hatszázezer írországi lakos, azaz a népesség tizenhárom százaléka nem angolul vagy írül beszél.³³ Ez a lakosság nyelvi összetételét tekintve jelentős változás magával hozta a nemzeti önazonosság újraértelmezését és az ír nyelv szerepének felértékelődését az országban.

Az ír nyelvet oktató tanárok felzárkóztatására az ottani Oktatási Hivatal speciális programot dolgozott ki (2015), a Gaeltacht-körzetekben tanító pedagógusok munkáját segítő munkatervvel együtt.³⁴ Az írországi tanárképzés programjában egyre nagyobb szerepet kap az ír nyelvi és kulturális elemek és a kétnyelvű pedagógiai programok jelenléte. Egy fővárosi egyetemen (Dublin City University) immár negyedszázada működik az interdiszciplináris képzés, mely ír nyelvű pénzügyi, számítástechnikai és vállalkozási ismeretekre épülő tudáscsomagot kínál a különböző szakos bölcsészhallgatóknak (Fiontar).³⁵ Egy az ország délnyugati részén található egyetem (Mary Immaculate College, Limerick) módszertani továbbképzést indít minden évben ír nyelven oktató tanárok számára,³⁶ egy 1998-óta

Németh Tibor: Az ír nyelv, mint a nemzeti megmaradás záloga

működő szervezet (Chomhairle um Oideachas Gaeltachta and Gaelscolaíochta) munkatársai pedig oktatási segédanyagokat dolgoznak ki, támogató és kutatást segítő hálózatot működtetnek.³⁷

A tavalyi esztendő az Ír Köztársaság kormánya az ír nyelvet és kultúrát népszerűsítő kampány megvalósítására szánta: felvonulás rendeztek Dublinban,³⁸ a nyelvet népszerűsítő konferenciákat, koncerteket, drámafesztiválokat tartottak világszerte, ír nyelvi kurzusokat szerveztek Honoluluban, Berlinben, New Yorkban. Az egyéves programsorozat legfontosabb témái: az ír nyelv sorsa, a benne élő kreativitás megnyilatkozási formái és a segítségével megvalósítható közösségformálás lehetőségei.³⁹

Az ír nyelv a köztársaság lakosságának kétharmada számára önazonosságának értelmezése szempontjából is fontos.⁴⁰ Az utolsó népszámlálás (2016) adatai szerint a 17–18 éves ír fiatalok kétharmada nyilatkozott úgy, hogy beszéli az ír nyelvet,⁴¹ a tavalyi évben öt százalékkal nőtt az ír televízióadást nézők száma az országban⁴² és a Gaeltacht-körzetekért felelős kormányügynökség 105 millió eurós fejlesztési hozzájárulásban részesült.⁴³

Úgy látszik, az ősök nyelvének tanítása Írországbán ma a közösségformálás eszköze, a nemzetépítés záloga.

JEGYZETEK

¹ Idézet Éamon de Valera ír miniszterelnök (Taoiseach) beszédéből, 1958. Idézi: Ó HAOLÁIN, Pádraig (2011): *The 20-Year Irish Language Strategy: Testing the Faith of Irish Speaker*. In: KIRK, John M.– Ó BAOILL, Dónall P. (szerk.): *Strategies for Minority Languages: Northern Ireland, the Republic of Ireland, and Scotland*. 32-33. Cló Ollscoil na Banríona, Queen's University, Belfast.

<http://www.johnmkirk.co.uk/johnmkirk/documents/003713.pdf> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

A cikkben előforduló összes idézetet, ha az másként nincs jelölve, a szerző fordította.

² EBERHARD, David – SIMONS, Gary F. – FENNIG, Charles D. (szerk.) (2019): *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-second edition. Dallas, Texas, SIL International.

<https://www.ethnologue.com/guides/how-many-languages> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

³ Lásd például: HINTON, Leanne (2013): *Language Revitalisation*. In: HINTON, Leanne – HALE, Kenneth (szerk.): *The Green Book of Language Revitalization in Practice*. Elsevier Science Publishing Inc. San Diego, California. https://www.researchgate.net/publication/238257647_Language_revitalization_An_overview (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

⁴ CAVENDISH, Richard (2014): Brian Boru, High King of Ireland, killed. *History Today*, Vol. 64. Iss. 4.

<http://www.historytoday.com/archive/brian-boru-high-king-ireland-killed> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

⁵ NAGY Noémi (2012): Az ír nyelvi paradoxon. *Jogtörténeti Szemle*, 14. évf. 3. sz. 49.

http://www.nyud.hu/oszt/tobbnyelvuseg/nagyn/publ/ir_nyelvi_paradoxon.pdf (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

⁶ NAGY Noémi (2015): *A hatalom nyelve – a nyelv hatalma*. PhD-értekezés, 51. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, Pécs.

<https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/nagy-noemi/nagy-noemi-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

⁷ Irish Archaeological Society (1843): *The Statute of Kilkenny (1366) in Tracts Relating to Ireland*. Dublin, 3. Idézi: CROWLEY, Tony (2014): *Law and the Irish Language: history lessons*. 2. University of Leeds.

<http://eprints.whiterose.ac.uk/98911/3/Law%20and%20the%20Irish%20language.pdf> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

⁸ NAGY Noémi (2015): *A hatalom nyelve – a nyelv hatalma*. PhD-értekezés, 53-54. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, Pécs.

<https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/nagy-noemi/nagy-noemi-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

⁹ APÁTI Anna Zita (2007): *Az önálló ír állam létrejöttének esélye 1916-1923*. 14. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Interdiszciplináris Doktori Iskolája, Pécs.

<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/apatiannazitaphd.pdf> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

¹⁰ Jogtár-gyűjtemény: *Irish Penal Law – Statutes by Subject – Education*. Law Library, University of Minnesota.

<https://www.law.umn.edu/library/irishlaw/subjectlist/education> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

¹¹ STAKES, Whitley (1799): *Projects for Re-Establishing the Internal Peace and Tranquility of Ireland*. Dublin, 45. Idézi: CROWLEY, Tony (2005): *Wars of Words: The Politics of Language in Ireland 1537-2004*. 79. Oxford University Press, New York.

<https://epdf.tips/wars-of-words-the-politics-of-language-in-ireland-1537-2004.html> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)

- ¹² Idézi: PINTÉR Márta (2006): *Az írországi nyelvcsere történeti beágyazottságának nyelvpolitikai szemléletű vizsgálata*. PhD-értekezés, 181-182. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Nyelvtudományi Doktori Iskolája, Pécs.
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15458/pinter-marta-phd-2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
(Letöltés: 2019. április)
- ¹³ AUGHEY, Arthur – OAKLAND, John (2013): *Irish Civilisation – An introduction*. Routledge, Oxon, 113.
[https://books.google.hu/books?id=8YZiAgAAQBAJ&pg=PR4&pg=PR4&dq=Aughey,+Arthur%E2%80%93Oakland,+John+\(2012\):+Irish+Civilisation%E2%80%93An+introduction&source=bl&ots=HKu6Y9673m&sig=ACfU3U1yzQ4UZELC1NGgOQkqD1Hh5y9hA&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwj-i_qr_PfhAhWnz4UKHaurDt4Q6AEwDHoECAgQAQ#v=onepage&q=Aughey%2C%20Arthur%E2%80%93Oakland%2C%20John%20\(2012\)%3A%20Irish%20Civilisation%E2%80%93An%20introduction&f=false](https://books.google.hu/books?id=8YZiAgAAQBAJ&pg=PR4&pg=PR4&dq=Aughey,+Arthur%E2%80%93Oakland,+John+(2012):+Irish+Civilisation%E2%80%93An+introduction&source=bl&ots=HKu6Y9673m&sig=ACfU3U1yzQ4UZELC1NGgOQkqD1Hh5y9hA&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwj-i_qr_PfhAhWnz4UKHaurDt4Q6AEwDHoECAgQAQ#v=onepage&q=Aughey%2C%20Arthur%E2%80%93Oakland%2C%20John%20(2012)%3A%20Irish%20Civilisation%E2%80%93An%20introduction&f=false) (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ¹⁴ A mozgalmat a később (1923) irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett William Butler Yeats vezette.
- ¹⁵ A Gael Liga vezetője a politikus-nyelvész-költő-drámaíró, a független Írország későbbi köztársasági elnöke Douglas Hyde volt. Személyével kapcsolatban lásd angol nyelven: Uachtaráin, 1, Dubhghlas de hÍde, Douglas Hyde, President of Ireland, TG4, Stair na hÉireann.
<https://www.youtube.com/watch?v=hSb8XAL63wY> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ¹⁶ Vö. 13. jegyzet
- ¹⁷ MAC GIOLLA CHRIOST, Diarmait (2012): *A question of national identity or minority rights? The changing status of the Irish language in Ireland since 1922*. Nations and Nationalism, 18(3), 399-400. Idézi: REMPT, Rebecca C.M. (2017): *Revitalization of Minority Languages in Britain: The Cases of Irish and Welsh*. Szakdolgozat (B.A.), 9. Utrecht University.
<https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/351216> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ¹⁸ DARMODY, Merike – DALY, Tania (2015): *Attitudes towards the Irish Language on the Island of Ireland*. The Economic and Social Research Institute, Dublin, 16.
<http://www.forasnagaeilge.ie/wp-content/uploads/2015/09/Attitudes-towards-Irish-2015.pdf> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ¹⁹ HINDLEY, Reg (1990). *The Death of the Irish Language: A Qualified Obituary*. Routledge, London. Idézi: REMPT, Rebecca C.M. (2017): *Revitalization of Minority Languages in Britain: The Cases of Irish and Welsh*. Szakdolgozat (B.A.), Utrecht University, 10.
<https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/351216> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ²⁰ DARMODY, Merike – DALY, Tania (2015): *Attitudes towards the Irish Language on the Island of Ireland*. Foras na Gaeilge, The Economic and Social Research Institute, Dublin, 16.
https://www.esri.ie/system/files/publications/BKMNEXT294_Vol%201.pdf (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ²¹ NAGY Noémi (2012): Az ír nyelvi paradoxon. *Jogtörténeti Szemle*, 14. évf. 3. sz. 48.
http://www.nytud.hu/oszt/tobbnyelvuseg/nagyn/publ/ir_nyelvi_paradoxon.pdf (Letöltés: 2019. április)
- ²² Government of Ireland (2010): *20-year Strategy for the Irish Language 2010–2030*.
<https://www.chg.gov.ie/app/uploads/2015/07/20-Year-Strategy-English-version.pdf> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ²³ Uo. 3.
- ²⁴ A különböző státuszú Gaeltacht-területekkel kapcsolatban ld: Oireachtas Library – Research Service (2016): *The Irish language – a linguistic crisis?* Houses of the Oireachtas, 11.
https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/libraryResearch/2016/2016-11-07_I-rs-note-the-irish-language-a-linguistic-crisis_en.pdf (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ²⁵ DARMODY, Merike – DALY, Tania (2015): *Attitudes towards the Irish Language on the Island of Ireland*. Foras na Gaeilge, The Economic and Social Research Institute, Dublin, 18-19.
https://www.esri.ie/system/files/publications/BKMNEXT294_Vol%201.pdf (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ²⁶ Ó CEALLAIGH, T. J. – NÍ DHONNABHÁIN, Áine (2015): *Reawakening the Irish Language through the Irish Education System: Challenges and Priorities*. International Electronic Journal of Elementary Education, 8(2), 187.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1085869.pdf> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ²⁷ Uo. 188.
- ²⁸ Uo.
- ²⁹ Uo.
- ³⁰ DARMODY, Merike – DALY, Tania (2015): *Attitudes towards the Irish Language on the Island of Ireland*. Foras na Gaeilge, The Economic and Social Research Institute, Dublin, 24.
https://www.esri.ie/system/files/publications/BKMNEXT294_Vol%201.pdf (Letöltés: 2019. április)
- ³¹ Ó CEALLAIGH, T. J. – NÍ DHONNABHÁIN, Áine (2015): *Reawakening the Irish Language through the Irish Education System: Challenges and Priorities*. International Electronic Journal of Elementary Education, 8(2), 189.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1085869.pdf> (Letöltés: 2019. április)
- ³² A 2017–18-as tanévben 3468 tanuló kapott felmentést az ír nyelvi számonkérés alól az érettségien. Inspectorate Department of Education and Skills (2018): *Research Report – Review of Policy and Practice in Relation to Exemptions from the Study of Irish*, 26.
https://www.education.ie/en/Parents/Information/Irish-Exemption/irish_exemption_review_of_policy_and_practice.pdf (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ³³ Central Statistics Office (2017): Ireland Census 2016 Summary Results – Part 1. 46.

Németh Tibor: Az ír nyelv, mint a nemzeti megmaradás záloga

-
- <https://www.cso.ie/en/media/csoie/newsevents/documents/census2016summaryresultspart1/Census2016SummaryPart1.pdf> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ³⁴ Ezzel kapcsolatban ld.: <https://www.ncca.ie/en/primary/assessment> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ³⁵ Ezzel kapcsolatban ld.: https://www.dcu.ie/fiontar_scoilnagaeilge/english/index.shtml (2019. ápr. 26.)
- ³⁶ Ezzel kapcsolatban lásd: <http://www.foras.ie/en/an-m-oid-san-oideachas-lan-ghaeilge-i-gcolaiste-mhuire-gan-smal-2014-2016/> (2019. ápr. 26.)
- ³⁷ Ezzel kapcsolatban ld.: <https://www.cogg.ie/en/> (2019. ápr. 26.)
- ³⁸ Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht (2017): *Taoiseach Launches Bliain na Gaeilge 2018*. <https://www.chg.gov.ie/taoiseach-launches-bliain-na-gaeilge-2018/> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ³⁹ HURST, Aaron (2018): *Bliain na Gaeilge 2018: How Ireland is Attempting to Revive its Language*. Euroscope. <https://euroscopemag.eu/bliain-na-gaeilge-2018-how-ireland-is-attempting-to-revive-its-language/> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ⁴⁰ DARMODY, Merike – DALY, Tania (2015): *Attitudes towards the Irish Language on the Island of Ireland*. Foras na Gaeilge, The Economic and Social Research Institute, Dublin, 16. https://www.esri.ie/system/files/publications/BKMNEXT294_Vol%201.pdf (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ⁴¹ Lásd ezzel kapcsolatban Osgur Ó Ciardha előadását: *Pop-Up Gaeltacht: A One Night Stand* (2018. október). <https://www.youtube.com/watch?v=t0dgarGCbSI> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ⁴² HURST, Aaron (2018): *Bliain na Gaeilge 2018: How Ireland is Attempting to Revive its Language*. Euroscope. <https://euroscopemag.eu/bliain-na-gaeilge-2018-how-ireland-is-attempting-to-revive-its-language/> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)
- ⁴³ A kormányügynökség (Údarás na Gaeltachta) költségvetése 2007 és 2017 között 70%-kal csökkent (22,5 millió euróról 6,68 millióra). Ld. ezzel kapcsolatban: Ó CAOLLAÍ, Éanna (2019): *Gaeltacht groups seek €9m in Budget 2019 funding*. The Irish Times, 2018. október 3. <https://www.irishtimes.com/news/ireland/irish-news/gaeltacht-groups-seek-9m-in-budget-2019-funding-1.3650627> (Letöltés: 2019. ápr. 26.)